

HARALD FAGERHUS

Norske anarkister og ungsosialister rundt 1900

«Iste maidagen 1893 mindes yderligere ved en episode, der forefaldt, som vakte speciel opmærksomhed ud over det hele land. En liden flok anarkister – 9 – 10 stykker – havde meldt sig til deltagelse med sin fane, en liden rød dug af størrelse som et lommestørklæde. Fanen havde indskriptionen: «Anarkistisk-kommunistisk gruppe». Politiet havde aaret før taget ud af toget en saadan fane, og straks de fik se den igjen gik de uden videre hen og konfiskerede den uden at henvende sig til togbestyrelsen. Oprørt over denne taktløshed gik student *Kristofer Hansteen* frem og slog daværende opdagelseschef, nu politiinspektør *Mossin* med knytnæve i ansigtet. Hansteen blev straks arresteret.»¹

Kristofer Hansteen tilhørte en liten gruppe norske og tyske håndverkere i Kristiania som under innflytelse av de russiske anarkistene *Mikhail Bakunin* og *Peter Kropotkin*, fremmet anarkistiske synspunkter gjennom aviser, litteratur og foredragsvirksomhet. Sentralt for dem sto målet om et samfunn basert på likestilling og individuell frihet, og de var sterkt kritiske til Staten og til alle typer autoritære, hierarkiske organisasjoner.²

Den franske anarkisten *Pierre Joseph*

Proudhons skrift *Hva er eiendom?* fra 1840 regnes gjerne som avgjørende for spredningen av anarkistisk tankegods innen europeisk arbeiderbevegelse. I ti-årene som fulgte skulle anarkistene komme til å spille en viss rolle – blant annet i Den første internasjonale som ble opprettet i 1864 under ledelse av *Karl Marx*. Skillelinjene mellom anarkister og øvrige sosialistiske grupperinger i Internasjonalen ble imidlertid snart tydelige, og de kom gjentatte ganger til uttrykk i form av skarpe debatter mellom *Bakunin* og *Marx*. Uenigheten dreide seg blant annet om oppbygging av organisasjoner med hierarkiske strukturer, om sosialistene burde etablere partier som skulle delta i valg og om det prinsipielle synet på Staten. Konflikten endte med at *Bakunin* og hans tilhengere ble ekskludert fra Internasjonalen på Haag-kongressen i 1872.

Anarkistene og deres ideer skulle fortsatt ha innvirkning på de revolusjonære bevegelsene i Europa – også i Norge. Mot slutten av 1800-tallet gjorde anarkosyndikalistene seg gjeldende med sin avvisning av partipolitisk deltakelse og vektlegging av direkte aksjoner med virkemidler som boikott, sabotasje og generalstreik. Enkelte anarkister ut-

Pierre Joseph Proudhon (1809-1865) anses som en av grunnleggerne av den moderne anarkisme. I sitt skrift *Hva er Eiendom?* fra 1840 kritiserer han eiendomsbegrepet, noe som han senere skulle utvikle i en lang rekke skrifter, blant annet i sitt hovedverk fra 1846 *De økonomiske meningsløsheter satt i system eller elendighetens filosofi*.

Fyrst Peter (Pjotr) Krapotkin (1842-1921), russisk naturforsker og geograf, regnes som den såkalte anarko-kommunismens grunnlegger og teoretiker. Hans bøker og skrifter fikk stor propagandistisk betydning, blant annet for 1890-årenes norske anarkister.

øvet også politisk vold i form av bombeaksjoner og attentater, men andre oppfattet slike aksjoner som lite effektive veier mot målet. I 1889 uttalte for eksempel den norske anarkisten Rasmus Steinsvik: «Me er imot dei Anarkistar, som ikkje veit av andre Arbeidsmidlar enn Dynamit, og som ikkje trur det er Framgang i nokon Verdens Ting, uta det som kjem fraa dei»³, og «Det er ikkje mennene me vil til livs, ikkje kapitalistene ein gong. Det er stelle me vil til livs.»⁴

Som inspiratorer for flere av opptøyene og revolusjonene på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet

opplevde de europeiske anarkistene en viss suksess. Prisen var at de samtidig ble utsatt for hard undertrykking fra ulike lands myndigheter. En rekke utenlandske anarkister og syndikalister ble utsatt for forfølgelse og utvist fra Norge. «I årene 1917, 1918 og 1919 utvistest således bare fra Vestlandet og Sørlandet over 2000 svensker, hvis eneste forbrytelse bestod i at de var medlemmer av Norsk Syndikalistisk Føderasjon», hevdet *Alarm*, syndikalistenes organ.⁵ Bakgrunnen var en hemmelig avtale, «anarkistprotokollen», om å utvise anarkister til sine hjemland, som den norsk-svenske unionen inngikk i

1904 sammen med Russland og en rekke andre land. Avtalen hadde sin begrunnelse i et anarkistattentat mot tsar Alexander II i 1881.

Kretsen rundt *Fedraheimen*

De anarkistiske ideene nådde etter hvert også Norge, og vi fikk de første erklærte anarkistene her i landet rundt midten av 1880-årene. I 1885–86 var Arne Garborg i Paris, og her møtte han anarkister. Dette må ha gjort inntrykk på ham, og historikeren Jack Wilson omtaler ham som «den første i Norge til å vise sitt standpunkt da han i 1886 lot bladet *Fedraheimen* trykke hans Anarkist song»⁶. Det var Garborg selv som hadde startet utgivelsen av *Fedraheimen* som kom ut 1877–91. Bladet var et nynorsksblad, men det skulle også drive liberal politikk. Holdningen til en modernisering av samfunnet var positiv og preget av utviklingsoptimisme. Tekniske nyvinninger ble omfattet med stor interesse. Garborg la stor vekt på moderne tankestrømninger plukket opp i Europa; rasjonalisme og kulturell, sosial og politisk radikalisme.

I 1883 overtok Ivar Mortensson redaktøransvaret for *Fedraheimen*, og tidsskriftet utviklet seg i en tydeligere anarkistisk retning.⁷ Denne tendensen ble forsterket som følge av at Rasmus Steinsvik i 1889 ble tatt inn som medredaktør i bladet. Steinsvik var en aktivist, og både sommeren 1890 og 1891 dro han på fottur i Sør-Norge på en kombinert foredrags- og boksalgsturné for å skaffe abonnenter til *Fedraheimen*, selge små anarkistskrifter av Kropotkin og andre, og samtidig holde foredrag om anarkismen.⁸ På samme måte virket

for øvrig også Ivar Mortensson som i årene 1890–1892 reiste land og strand rundt og holdt foredrag om anarkisme, om matmangelen i Norge, om Arne Garborg og om kristendom, som han på sitt eget originale vis bakte inn i anarkismen. I løpet av 2–3 år hadde han vært over hele Østlandet, Trøndelag helt nord til Namdal, Valdres, Telemark, Agderfylkene og Vestlandet fra Stavanger til Kristiansund og holdt ca. 200 foredrag for rundt 15 000 mennesker.⁹

Den unge, begavede forfatteren Arne Dybfest (1869–1892) hørte til kretsen rundt *Fedraheimen*. Dybfest kom tidlig i kontakt med anarkistbevegelsen i USA og utga i 1890 boka *Blant anarkister*. Etter å ha blitt anklaget for å ha unnlatt å hindre en venns selvmord, begikk han selv selvmord i 1892, bare 23 år gammel.

Fedraheimsanarkistene Ivar Mortensson (Nordre Østerdalens arbejder-samslag) og Arne Dybfest¹⁰ (Trondhjems arbejderparti) deltok på den 3. skandinaviske arbeiderkongressen i Kristiania i 1890. Denne kongressen vedtok et forslag som rådde arbeiderne til å delta i alle valg på grunnlag av det sosialdemokratiske program. Anarkistene derimot støttet en uttalelse som forkastet parlamentarismen, frarådte deltakelse i politiske valg og erklærte «at Omstyrtingen af det privatkapitalistiske Klasse-samfund og Virkeliggjørelsen af de revolutionære Idéer alene kan ske gennem en social Revolution». Så langt gikk ingen av de andre norske sosialistene. Antiparlamentarikerne ble dermed skilt ut som en liten flokk på tolv mann.¹¹

I Max Nettlaus bok *Bibliographie de l'anarchie* (Bruxelles & Paris 1897) ble *Fedraheimen* navngitt som norsk anarkistorgan, og Arne Garborg, Rasmus Steinsvik, Ivar Mortensson og Arne Dybfest ble omtalt som norske anarkister. Andre tidsskrifter bidro imidlertid også til å gjøre anarkismen kjent i Norge – blant annet *Nyt Tidsskrift* som i september og oktober 1887 trykte to artikler av Peter Kropotkin som ga en klar vitenskapelig redegjørelse for de anarkistiske tankene, som nå for alvor tok til å bli kjent i Norge. En sak som skapte stor oppmerksomhet var rettssaken og dommen over de anarkistene som feilaktig var blitt stilt til ansvar for det såkalte Haymarket-attentatet i Chicago året før.¹² Arne Dybfest hadde for øvrig personlig kontakt med de såkalte Chi-

Bombeeksplosjonen på Haymarket 4. mai 1886 drepte fem og såret to politibetjenter. Etter en parodi av en rettsak ble sju anarkister dømt - fem til døden og to til livsvarig fengsel.

cago-anarkistene, og han hadde også besøkt en av de dømte i fengslet.

Noen folkebevegelse klarte aldri de norske anarkistene å skape, men virksomheten deres var kjent også utenfor landets grenser. Mortensson ble i 1891 valgt til æresmedlem i styret for den internasjonale sosialistiskolen i London sammen med blant andre Peter Kropotkin.¹³ Mortensson var kjent i europeiske anarkistkretser som «den nørdeste anarkist».¹⁴ Også Peter Kropotkin var oppmerksom på den norske anarkismen, selv om det til å begynne med var vanskelig for ham å følge med på Mortenssons virksomhet. For – som han skrev til Arne Dybfest – «det eneste skandinaviske sprog, jeg ikke forstaar, er det gammelnorske i 'Fedraheimen'». Etter hvert som han fikk bedre kjennskap til Mortenssons arbeid i Norge, fikk han imidlertid i stand brevskrivning mellom dem.

Anarkistisk-Communistisk Gruppe «Libertas»

I 1891 ble *Fedraheimen* nedlagt, men det innebar ikke slutten på anarkistisk virksomhet i Norge. Norske håndverkssvenner vandret rundt i Europa og mottok impulser fra revolusjonære strømninger der. Det gjorde blant andre Kristofer Hansteen som hadde arbeidet som typograf både i København og Leipzig. Utenlandske svenner dro også rundt i Norge og brakte med seg revolusjonære ideer fra Europa. I 1891 og 1892 drev tyske håndverkere propaganda for anarkistiske ideer i Kristiania og stiftet den første organiserte anarkistgruppen i Norge – Anarkistisk-Communistisk Gruppe «Libertas». Tys-

kerne forlot Norge høsten 1892, og gruppen besto deretter bare av et fåtall personer.

Vi vet lite om denne gruppen, men politimesteren ved Kristiania Politikammer sendte i desember 1900 en utførlig rapport til den tyske generalkonsulen, von Faber du Faur, som inneholdt en redegjørelse over tidlige anarkistiske strømninger rundt Kristofer Hansteen:

«I besvarelse af hr. generalkonsulens ærede skrivelse af 24de f. m. vedkommende anarkistbevægelsen hersteds skal jeg tillade mig at oplyse, at man i 1893 første gang fik rede paa, at der hersteds eksisterede en saakaldet 'anarkistisk gruppe', der talte ca. 5 å 6 medlemmer, og hvis formand var en tysk bogbinder Theodor Martner. Af andre medlemmer kan nævnes cigararbejder Sigmund Simons, født 18de juli 1870 i Bayern, Wilhelm Zöllner, født 28/1-1873 i Holsten. Til denne gruppe hørte ogsaa en nordmand – den eneste, der aabenlyst her har søgt at drive propaganda for anarkistiske synsmaader – nemlig typograf og student Kristoffer Hansteen; denne person, der er født 29de november 1865, høide 1,68, brune øine og brunt haar, spæd legemsbygning, og hvis fotografi vedlægges, blev i 1893 dømt til strafarbejde for vold mod politiembedsmand under anholdelsen af en anarkistisk fane i et demonstrationstog. Medens medlemmerne af den forannævnte gruppe vistnok splittedes, uten at man herfra har havt anledning til videre at følge disses spor, vides nævnte Hansteen, der ogsaa en kort tid har udgivet bladet «Anarkisten» hersteds, stadig at have havt forbindelse med udenlandske anarkister, spesielt danske og engelske. Hansteen, der nu

bor i Vibesgade no. 8, hersteds, opholdt sig i 1899 i London og vankede der sammen med anarkister.»¹⁵ De norske anarkistenes virksomhet var med andre ord behørig registrert av landets politimyndigheter.

Kristofer Hansteen var den dominerende skikkelsen i miljøet. Han kom fra en av Norges mest kjente familier, og hans far var bergverksdirektør ved kobberverket på Røros. Mot familiens ønske gikk Hansteen i håndverkerlære og ble typograf. Blant arbeiderne kom han i kontakt med de moderne sosiale ideer. Han leste Marx og Kropotkin, og især den siste øvet stor innflytelse på ham og ble bestemmende for hans livssyn. Hansteen ga ut en rekke brosjyrer som blant annet *Til proletariatet, Det frie samfund, Undervisning uten dogmer*, og han oversatte Kropotkins *En oprørers ord*. I 1898 skrev han et lengre etterord da *Libertas* ga ut den tyske anarkisten Johan Mosts brosjyre *Det frie samfund*, og i årene 1898–99 utga han altså bladet *Anarkisten*. Bladet oppnådde imidlertid bare 300 abonnenter i Norge og 60 i Danmark. Her skrev han blant annet en kritisk artikkel om kronprinsregenten, som førte til at han måtte flykte til London for å unngå politiforfølgelse.

Mens *Fedraheimen* var orientert mot bøndene og landsbygda, var *Libertas* rettet mer inn mot arbeiderklassen. Og gruppen skulle etter hvert komme til å få betydning for ungdommen innen den nye sosialistiske arbeiderbevegelsen tidlig på 1900-tallet. Den gikk videre enn individualismen, og så hovedårsaken til ufriheten i en enkelt klasses herredømme over samfunnets produksjonsmidler. Arbeidersak og klassekamp var viktig. Utover vinteren 1893 holdt laget

flere offentlige møter. Noen stor organisasjon ble dette imidlertid ikke; kun 8–10 medlemmer.¹⁶ Foruten Kristofer Hansteen (1865–1906) er det kjent at blant andre Axel Bech, Lorents Nybø, Petter Nilssen, Rasmus Steinsvik (1863–1913), Sigwald Lian (1874–1909) og hans bror Ole Olsen Lian (1868–1925), som senere ble LO-leder, var med i *Libertas*.

På Arbeidsmandsforbundets kongress i 1918 fortalte Ole O. Lian litt om det indre liv i gruppen: «Jeg kjender meget vel den teoretiske skræk for det repræsentative system. I de anarkistiske klubber som vi hadde dengang drev vi det sogar saa langt, at det ikke engang skulde vælges *dirigent*, for de frie individer skulde ikke staa under nogen ledelse. Men det varte jo ikke saa længe under vor eksperimenteren hermed. Vi opdaget at menneskene ikke var dygtige til *den* slags samfund. Der maatte en overgangsform til før vi kunde komme dit. Og netop derfor blev vi socialdemokrater for at danne det samfund, som vilde gjøre det mulig for menneskene engang i tiden at naa frem til opnaelsen av det fulde ideal.»¹⁷

Den mest kjente av historiene om *Libertas* er politiets beslagleggelse av anarkistenes fane den 1. mai 1893, og som ble gjengitt innledningsvis i denne artikkelen. Hendelsen skulle komme til å få ringvirkninger helt opp til Arbeiderpartiets ledelse. Partiformann Ole Georg Gjøsteen hadde protestert på stedet, men foretok seg deretter ikke mer med saken. Dette reagerte opposisjonen i Arbeiderpartiet sterkt på – særlig Den socialdemokratiske Forening og de andre DNA-foreningene i Kristiania. De var misfornøyd med at Gjøsteen og par-

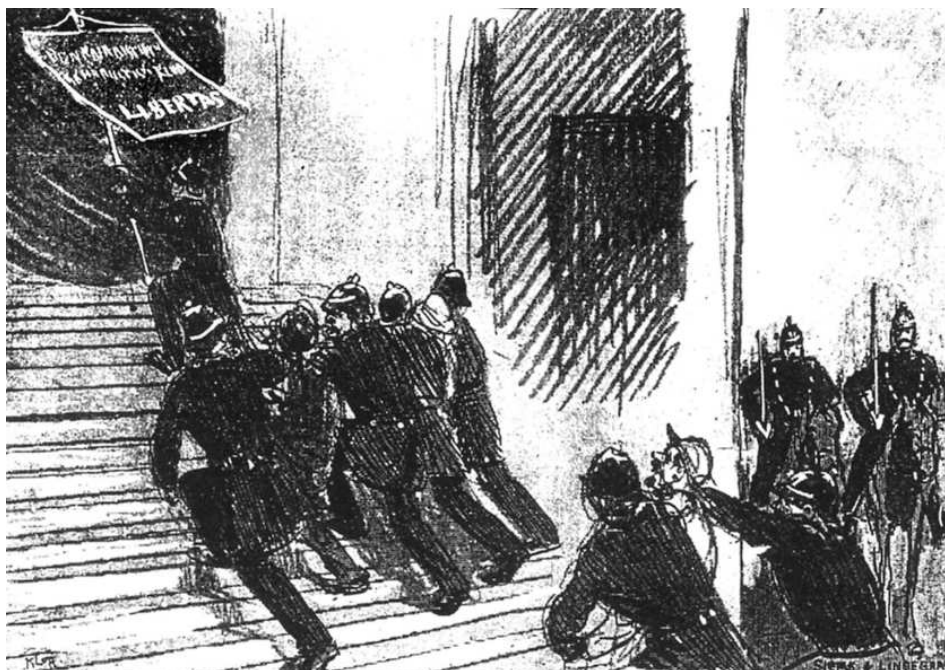
tiets hovedstyre ikke opptrådte fast nok. Kritikken bidro til at Gjøsteen trakk seg som partiformann alt før landsmøtet. Den 31. mai holdt Den sosialdemokratiske Forening et stort offentlig protestmøte mot politiets opptrøden på Ankertorget. Kritikken av partistyret ble også tatt opp på DNAs landsmøte i august. Fanen ble for øvrig brukt som teppe over vuggen til Hansteens første barn.¹⁸

Anarkister, ungsosialister og NSU

Den 28. januar 1900 ble Kristiania socialdemokratiske Ungdomslag (Kristiania-laget) stiftet, og i 1903 ble Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund

(NSU) dannet på initiativ fra Jacob Vidnes. Både i og utenfor Kristiania-laget, og senere Ungdomsforbundet, ble det drevet en sterk ungsosialistisk¹⁹, til dels anarkistisk kampanje. I 1901 hadde for eksempel Kampen og Vaalerengen socialdemokratiske ungdomslag et medlemsmøte hvor temaet var «Socialisme og anarkisme». Libertas-gruppen, med Kristofer Hansteen i spissen, var foregangsmenn i dette arbeidet, men Hans Jæger (1854–1910), frihetlige svenske innvandrere og russiske flyktninger bidro også.

Jægers innflytelse var kanalisert via hans bok *Anarkiets Bibel* som kom ut i 1906 og tidsskriftet *Korsaren – et kamporgan mot den sosialdemokratiske alliansepolitikk og statsparlamentarisme, tals-*

Politiet i Kristiania beslaglegger den anstøtliche anarkistfanen 1. mai 1892. Tegning i vittighetsbladet *Vikingsen* 7. mai 1892. Fanen ble også beslaglagt under 1. mai-feiringen året etter.

mann for ren sosialisme, som ble utgitt fra mars 1907. Oversettelsene av Kropotkins viktigste verker hadde innvirkning på ungdommen. Den russiske revolusjon i 1905 gjorde utenomparlamentarisk massekamp i form av generalstreik kjent i ungdomsbevegelsen. Disse impulsene ble forsterket gjennom svensken «Hinke» Bergegrens ungsosialistiske og anarkistiske propaganda i 1905 og 1906.²⁰

Hansteens ideer fikk større tilslutning i den sosialdemokratiske ungdomsbevegelsen da Ungdomsforbundet begynte å utgi *Ung-Socialisten* i 1906. Samtidig var det vanskelig for Hansteen å dra nytte av en organisasjon som på hans egen tid var mer opptatt av sosialistisk forkynnelse enn av den intense kampen mot sosialdemokratens moderate politikk som Hansteen bedrev i hvert nummer av tidsskriftet *Til frihet*. Hans viktigste anklager mot Arbeiderpartiet var at partiet unnlot å avskrive statskirken, begrenset seg til politisk kamp for åttetimersdagen selv etter at forslaget var tilbakevist gjennom en årrekke og sviktet generalstreiken ved å godta forliksråd og voldgift i arbeidskonflikter. I tillegg mente han at partiet satte staten over fagforeningene ved å godta statlig registrering og lovbeskyttelse av disse, og at det utvannet hele arbeiderbevegelsen ved å godta smågevinster ved valget heller enn en virkelig seier i den økonomiske kampen.

På grunn av et anstrengt svensk arbeidsmarked, spesielt for ufaglærte arbeidere, reiste mange svenske arbeidere til Norge. Disse utgjorde etter hvert en god del av arbeiderne innen stein-, anleggs- og byggeindustrien i Norge. Den

norske arbeiderungdommen fikk dermed frihetlige impulser fra Sverige. Etter splittelsen av det svenske sosialdemokratiske ungdomsforbundet i 1906 var ungsosialistene nærmest lystfredløse, og det var ikke uvanlig at de unge rebellene strøk over grensen til Norge for å unngå lovens lange arm. Generalstreikideen fikk ny næring innen ungdomsbevegelsen i Kristiania for hvert nummer av det svenske anarkistbladet *Brand* og for hver ny tilreisende svensk ungsosialist som kom over grensen. *Brand* – som startet i 1898, og fremdeles kommer ut – skal være inspirert av Ibsens skuespill «Brand». De svenske ungsosialistene var begeistret for Ibsen, og bladet hadde flere artikler om ham. Hans verker ble flittig lest i de kretser, og det skal ha eksistert den neste Ibsen-kult.

Høsten 1906 ble det opprettet en tale- og diskusjonsgruppe i Kristianialaget, og denne gruppen kom til å utgjøre den egentlige begynnelsen til den senere ungsosialismen. I gruppen debatterte man nemlig alle de stridsspørsmålene som senere ble båret frem gjennom ungsosialismens seire i ungdomslagene og på kongressene. Gruppen diskuterte emner som militarismen, generalstreiken, avholdssaken, religionsspørsmålet og åttetimersdagen. Høsten 1906 var den aktive delen av NSU på vei mot en norsk variant av den svenske ungsosialismen og anarkososialismen som hadde oppstått i Tyskland.

Blant anarkistene var Sigwald Lian en av de ivrigste aktivistene. Han hadde vært sjømann som unggutt, men ble senere trykker og slo seg ned i Kristiania hvor han møtte Hansteen og sluttet seg til anarkismen. Lian var en fremragende

Spjærøen ungsosialistiske forening på Hvaler med sin fane i 1910. Det ungsosialistiske forbundet sto spesielt sterkt i steinhoggermiljøet rundt Iddefjorden, som hadde gode kontakter til den svenske syndikalistorganisasjonen Sveriges Arbetares Centralorganisation.

organisator. Etter at Kristofer Hansteen døde av tuberkulose i 1906, var det Lian som dro lasset. Han fortsatte utgivelsen av Peter Kropotkins *En oprørers Ord* som Hansteen hadde startet opp, og besørget utgivelsen av *Anarkismens katekismus*, en oversettelse av *A Catechism of Anarchy* fra Social Science Club i Philadelphia i 1906. Lian var også kommisjonær for *Brand*, det svenske sosialistiske ungdomsforbundets organ, som fra 1901 fikk en anarkistisk redaksjon og *Skorpionen – Anarkistisk organ*, som utkom i København.

Sigwald Lian tok for øvrig initiativ til en liten forpostfektning om generalstreikideen på DNAs landsmøte i 1906, ved å foreslå at partiet skulle anerkjenne «den sociale generalstreik [...] som et virksomt middel i kampen mot

militarismen».²¹ Dette virkemidlet hadde tidligere bare vært fremmet av anarkister som Hans Jæger og Kristofer Hansteen. Martin Tranmæl, som riktignok hadde sympati for resolusjonen og støttet den prinsipielt, mente at en slik resolusjon ville være forhastet og foreslo saken utsatt til et senere landsmøte. Dette ble vedtatt. Samme år ble Lian valgt til sekretær i NSU. Lian, som også påtok seg den utakknemlige jobben som økonom og ekspeditør for NSUs avis, *Ung-Socialisten*, jobbet utrettelig for å gi denne nye, opposisjonelle fronten en anarkistisk retning – inntil han døde av tuberkulose i 1909.

Ung-Socialisten kom ut som månedsblad i perioden 1906–09. «[...] bindestreken skulle markere forskjellen fra de vaskeekte svenske ungsosialister

som man hadde mye til overs for – så mye at forskjellen bokstavelig talt ikke var større enn en bindestrek.» som Aksel Zachariassen har uttrykt det.²² Det pågikk diskusjoner om sosialdemokrati, ungsosialisme og anarkisme i flere nummer. Bladet hadde flere artikler av Kropotkin, og Ungdomsforbundet ble til tider kritisert for å være for anarkistisk. På en internasjonal kongress i Stuttgart i 1907, holdt av de sosialistiske ungdomsorganisasjonene, uttalte utsendingen fra Det svenske sosialdemokratiske ungdomsforbund at «det norske forbund synes at være kommet paa anarkistiske afveie!»²³

Redaktøren av *Ung-Socialisten* svarte: «[...] saa skal vi kun innskrenke os til at meddele, at den norske socialistiske ungdomsbevægelse er socialistisk og ik-

ke anarkistisk, – og saavidt os bekjendt er der ikke mere end en erklæret anarkist, som tilhører vor ungdomsorganisation, nemlig vor fælles ven – ‘Ung-Soc.’s ekspeditør – Sigw. Lian. Derfor maa man dog ingenlunde tro, at vi i anarkisterne ser vore fiender, at vi i lighed med patentsocialdemokraterne forsøger at stænge dem ude af vore organisationer, eller for almenheden presentere dem som en skare dynamitbænder og voldsmænd; tværtom ser vi i enhver anarkist en kamerat, en kampfælle, som i lighed med os vil bekjæmpe og ødelegge bourgeoisiets raadne samfundsbygning. Det norske ungdomsforbund har endnu ikke nedsmudset sit navn med nogen absurd suspensionshistorie.»²⁴

Den antireformistiske fløyen i NSU

Tryggve Aakervik fra Norges Ungsocialistiske Forbund taler under et 1. mai-arrangement i Alvdal i 1915. Aakervik var med på å starte ungsosialistenes avis *Revolt* i 1914 og var også redaktør for avisa 1918-1921. Han var agitator for anarkistforbundet så vel som for syndikalistfederasjonen i 1920-årene.

fikk stadig større oppslutning, spesielt i Kristianialaget. Etter hvert kom flere anarkister med. Misnøyen med DNAs forsiktige parlamentariske og faglige politikk toppet seg i 1909. Da det bar mot landsmøte i Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund i Skien pinsen 1909, rustet de stridende parter seg til det endelige oppgjøret. Det endte med at anarkosocialistene gikk ut av NSU og startet Norges Ungsocialistiske Forbund. Til å begynne med var de større enn NSU. Det fantes fortsatt ungsocialister i NSU, og i 1911 fant sentralstyret det påkrevd å henstille skarpt til lagene om å skille seg ut fra det ungsosialistiske forbundet. Så sent som i 1918 klagdes det i ungsosialistenes organ *Revolt* over at det fremdeles fantes ungsosialister «der er inkonsekvente nok til at tilhøre det socialdemokratiske ungdomsforbund. Er det ikke snart paatide at dere skiller lag med disse patenterte herrer?»²⁵

Avslutning

Anarkistene, ungsosialistene og syndikalistene gjorde seg sterkt gjeldende i den faglig-politiske debatten i perioden fra Norges Ungsocialistiske Forbund ble stiftet i 1909 til den siste store syndikalistkonflikten i Malm i Nord-Trøndelag i 1925.

De deltok aktivt i Den norske Fagopposisjonen, «en agitationsorganisation indenfor rammen av den faglige landsorganisation»²⁶. Sentralt her sto syndikalistiske kampformer som streik, sympatistreik, boikott, obstruksjon, sabotasje og kooperasjon. De skriftlige og bindende overenskomstene skulle avløses av anerkjente arbeidsvilkår. Dette var

på en tid da avtalene kunne gå over fem år, noe arbeiderne tapte på i oppgangstider. Fagopposisjonen kan likevel ikke regnes som rent syndikalistisk, blant annet på grunn av sin støtte til Arbeiderpartiet.

Det ungsosialistiske forbundet utviklet seg mer og mer i anarkistisk/syndikalistisk retning, og det sto spesielt sterkt blant steinarbeiderne i Østfold som hadde gode kontakter til den svenske syndikalistorganisasjonen Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC). Flere av de lokale steinhoggerforeningene i Østfold gikk over fra Norsk Stenhuggerforbund til SAC rundt 1912–13 på grunn av misnøye. I 1914–15 var det ti Lokale Samorganisasjoner, som var betegnelsen på de lokale syndikalistforeningene, i Østfold. I 1916 var det 17 slike samorganisasjoner i Norge med 775 medlemmer.²⁷ Medlemmene var i hovedsak svensker, men også noen nordmenn og finner. I oktober 1916 ble det for øvrig reist spørsmål om stillingen til de personer, i hovedsak svensker, ute på arbeidsplassen som vegret seg for å gå inn i Kristiania Stein-, Jord- og Sementarbeiderforening, og som «inntok en uvennlig holdning til fagorganisasjonen under påberopelse av at de sto i en L.S.»²⁸ Enkelte mente at dette var en lite solidarisk holdning, og saken vakte stor debatt.

Lokale Samorganisasjoner fungerte som en slags konkurrenter til fagforbundene, spesielt til Norsk Arbeidsmandsforbund, som i likhet med samorganisasjonene, organiserte gruve- og anleggsarbeidere. Samorganisasjonene søkte også å trekke de uorganiserte ved anleggene, hovedsakelig bondegutter, inn i sin organisasjon. Dette medførte

en del konflikter, fordi Arbeidsmandsforbundet ønsket å få samorganisasjonsmedlemmene inn i den ordinære fagbevegelsen. Også innen Fagopposisjonen så man med skepsis på det man mente var en splittelse av fagbevegelsen. Enheten i arbeiderbevegelsen måtte bevares, og omformingen skulle skje innenfra. Den 27. desember 1916 ble det holdt en konferanse mellom Lokale Samorganisasjoner, Norsk Arbeidsmandsforbund og Fagopposisjonen for å få slutt på stridighetene. Dette lyktes ikke, og den 28. desember 1916 ble Norsk Syndikalistisk Federation (NSF) stiftet i Kristiania. Akkurat som for Norges Ungsocialistiske Forbund, var steinhuggerne i Østfold en viktig organisatorisk basis for den nye organisasjonen.

Den danske anarkisten Carl Heinrich Petersen hevder at den russiske revolusjon i 1917 medførte at en vesentlig del av syndikalistene helt eller delvis gikk over til kommunismen omkring 1920, særlig i Danmark, Norge og de engelsktalende land.²⁹ NSF nådde sitt høydepunkt i 1920 med 3 107 medlemmer i 54 lokale samorganisasjoner.³⁰ I 1923 endret Norges Ungsocialistiske Forbund navn til Norges Social-Anarkistiske Forbund. I 1925 kom den siste store syndikalistkonflikten. Dette skjedde ved Fosdalen gruver i Malm i Nord-Trøndelag. NSF tapte. I 1928–29 forsvant det sosialanarkistiske forbundet.

Noter

1 *Det tyvende århundrede* nr. 6 1902: 98.

2 Den russiske vitenskapsmannen og anarkisten Peter Kropotkin definerte anarkismen slik i *Encyclopædia Britannica*: «ANARCHISM (from the Greek an- and

arche, contrary to authority), the name given to a principle or theory of life and conduct under which society is conceived without government – harmony in such a society being obtained, not by submission to law, or by obedience to any authority, but by free agreements concluded between the various groups, territorial and professional, freely constituted for the sake of production and consumption, as also for the satisfaction of the infinite variety of needs and aspirations of a civilised being, [...]» (Peter Kropotkins artikkel om anarkisme i *Encyclopædia Britannica*, ellefte utgave (Capouya and Tomkins: *The essential Kropotkin*, 1975: 108–109))

3 *Vestmannen* nr. 34 1889 («Med og mot»).

4 *Fedraheimen* nr. 18–21, Tynset 1890 («Kan politikken hjelpe oss?»). Utdraget her er hentet fra *Folkebladet* nr. 3 1982: 14.

5 *Alarm* nr. 21 1929 («Den syndikalistiske bevegelse i Norge. Et kort utdrag av dens historie og utvikling samt dens utviklingsmuligheter.») Det ble utvist 2 649 personer i disse tre årene, hvorav 1 941 var svensker. Holmquist, Grethe May: Konflikten ved Fosdalen Bergverk, Malm 1925 (Hovedoppgave i historie, Univ. i Trondheim, våren 1982 :107) (Kilde: Statistisk Årbok 1926/27)

6 Wilson, Jack : «Anarkismen i Norge 1886–1906», Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo 1968: 2.

7 Ivar Julius Mortensson-Egnund (1857–1934) var prest og forfatter. Han redigerte *Fedraheimen* og *Fridom, Tidsskrift for Sjølstyre og Sjøhjelp*.

8 Rasmus Steinsvik (1863–1913) var journalist og forfatter. Var blant annet redaktør av *Den 17de Mai*.

9 Langen, Klaus: *Ivar Mortensson Egnund*, Det norske Samlaget, Oslo 1957: 76.

10 Arne Dybfest (1869–1892) var forfatter og utga blant annet boken *Blandt anarkister*.

11 Koht, Halvdan (red.): *Det norske Arbeiderpartis historie 1887–1937*, bind 1, Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1937: 114.

12 Den 4. mai 1886 ble det på et stort folke-

- møte på Haymarket i Chicago kastet en dynamittbombe som drepte fem og såret to politibetjenter. Ingen visste hvem som kastet bomben, men sju anarkister ble dømt – fem til døden, to til livsvarig fengsel. En senere offentlig granskning viste at dette var et justismord. Bomben ble sannsynligvis kastet av en politibetjent som en provokasjon.
- 13 Bakken, Ove: «Arne Dybfest, Fedraheimen og den norske anarkismen», i *Syn og Segn* 1969: 311; *Oplandenes Avis* nr 106 11.5.1891.
- 14 *Langen* 1957: 58.
- 15 Brevet er skrevet 8.12.1900, merket konfidensielt. (Kilde: "Akten des Kaiserlichen Konsulats Christiania betreffs Arbeitervereine und der Sozialdemokratie in Norwegen." Finnes i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.)
- 16 Gausemel, Steffen: *Rasmus Steinsvik*, Norges Boklag, Oslo 1937: 104.
- 15 *Social-Demokraten* lørdag 31.8.1918. ("Lians foredrag om organisationsformen ved arbeidsmandsforbundets landsmøte.")
- 16 Bergensavisen *Arbeidet* 23.2.1925 («Ole O. Lian er død.» Nekrolog.)
- 17 Ungsosialistene var ingen enhetlig gruppe. Bak den ungsosialistiske etiketten skjulte det seg en anarkistisk retning, en retning som helte i retning av anarkosyndikalismen og en tendens som var klart påvirket av Karl Marx. (Sørensen, Øystein: *Fra Marx til Quisling*, Aventura, Oslo 1983: 15–16.)
- 18 Bernhard Henrik («Hinke») Bergegren (1861–1936) var redaktør av det svenske anarkistbladet *Brand*.
- 19 DNAs landsmøteprotokoll for 1906: 30.
- 20 Zachariassen, Aksel: *Martin Tranmæl*, Tiden, Oslo 1979: 91.
- 21 *Ung-Socialisten* nr. 10 1907 ("Gnister").
- 22 *Ibid.*
- 23 *Revolt* nr. 13 1918 («Klassekampen» av «antisocialist»).
- 24 *Den norske fagopposition. Beretning for aaret 1917*, s. 9.
- 25 Persson, Lennart K.: *Syndikalismen i Sverige 1903–1922*, Federativs förlag, Stockholm 1975: 118.
- 26 Ødegård, Johan: *Oslo Stein-, jord- og sementarbeideres forening gjennom 50 år*, Arbeidernes Aktetrykkeri, Oslo 1947: 114.
- 27 Petersen, Carl Heinrich: *Kommunismens kjettere*, Aschehoug Forlag, Oslo 1965: 36–37.
- 28 Håndskrevet oversikt skrevet på NSF's brevpapir (Finnes i Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek). NSF brukte kvartalsoversikter og ikke årsoversikter, og ifølge disse hadde NSF på det meste 2535 medlemmer 4. kvartal 1920. (NSF: Aarsberetning og regnskap for 1920 (Kristiania 1921))